

НАУКОВІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЗДОБУВАЧІВ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ

Грибан Г.П.,

 0000-0002-9049-1485

*Житомирський державний університет імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна*

Вступ. Одним із напрямів покращання якості і ефективності освітнього процесу з фізичного виховання, проведення спортивно-масових і фізкультурно-оздоровчих заходів та збереження стану здоров'я здобувачів є включення до програм з фізичного виховання у закладах вищої освіти України питань екологічної освіти, які мають забезпечити здобувачів системою знань про позитивний і негативний вплив чинників довкілля на стан життєдіяльності людини; надати рекомендації щодо проведення занять фізичними вправами в умовах забрудненого навколишнього середовища,

У зв'язку із забрудненням довкілля, появою екологічних катастроф, спричинених російською агресією в Україні, здобувачі закладів вищої освіти мають здійснити кардинальні зміни у своїй свідомості та поведінці, сформулювати і добровільно прийняти обмеження та заборони, що продиктовані законами розвитку природи та довкілля. Споживацьке ставлення до природи, ігнорування її законів – призвело до екологічної кризи. Екологічна криза сьогодення – це в значній мірі світоглядна, філософсько-ідеологічна криза, тобто криза людської свідомості. Звідси випливає, що для попередження екологічної катастрофи, в першу чергу, необхідно змінити пануючу свідомість, що передбачає, передусім, створення системи екологічної освіти і

виховання молодого покоління на всіх рівнях становлення, починаючи з самого раннього віку [2]. Стан довкілля ставить перед здобувачами закладів вищої освіти формування чітких уявлень про своє місце в навколишньому середовищі, особисту відповідальність за власне життя. Для збереження здоров'я здобувачів необхідні також фундаментальні зміни в системі освіти, її цінностях, способах життя з врахуванням екологічних, економічних, політичних, соціальних і духовних потреб сьогодення.

Забруднене довкілля в Україні призвело до погіршення стану здоров'я людей, скорочення тривалості життя та дітонароджуваності, підвищення ризику отруєння через забруднене середовище та існування ймовірності споживання небезпечних продуктів харчування – проблеми, зумовлені техногенними змінами у процесі трансформації біосфери. Ці проблеми отримали назву екологічних, відповідальність за вирішення яких суспільство нині покладає на державу [3].

Мета дослідження – підняти проблему екологічної освіти у здобувачів закладів вищої освіти у процесі занять з фізичної культури та фізкультурно-оздоровчої діяльності.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел, педагогічне спостереження, бесіда, анкетування та оцінювання екологічних знань у здобувачів. Дослідження проводилися в Поліському національному університеті та Житомирському державному університеті імені Івана Франка у 2018–2022 роках.

Результати дослідження та їх обговорення. Життєдіяльність організму людини перебуває у безперервному динамічному взаємозв'язку з чинниками навколишнього середовища. Ця взаємодія не повинна порушувати адаптаційних механізмів організму людини. Під дією різних подразників внутрішнього і зовнішнього середовища людини в її організмі створюються безумовні та умовні рефлекси, що зумовлюють підтримання динамічної рівноваги, в основі якої лежить обмін речовин та енергії між організмом і навколишнім середовищем. Чинники навколишнього природного середовища мають ефективно впливати на здоров'я і забезпечувати нормальний перебіг усіх процесів життєдіяльності людини [1, с. 38].

Донині в регіонах Українського Полісся сільськогосподарські продукти, які вирощені на присадибних ділянках місцевого населення, не відповідають державним нормативам щодо вмісту радіонуклідів у них та являють собою небезпеку опромінення населення. У багатьох північних населених пунктах Житомирської області території і дотепер належать до зони безумовного (обов'язкового) відселення, де проживають люди [4, 6]. Радіоактивні речовини забруднюють повітря, ґрунт, рослинність, воду у відкритих водоймищах, сільськогосподарські продукти, що завдає великої шкоди довкіллю в якому проживають люди.

На стан здоров'я здобувачів як позитивно, так і негативно впливає багато екологічних чинників, які за своєю природою можуть бути: абіотичні, тобто вплив неживої природи (температура, світло, вода, вітер, сонячна радіація, опади, рельєф місцевості); біотичні – вплив живої природи на людину і взаємовідносини з нею; антропогенні – впливи, викликані діяльністю людини в навколишньому середовищі. Всі ці чинники впливають на всі рецепторні закінчення та на організм людини у цілому. У процесі життєдіяльності в організмі людини, розвиваються різні регуляторні

механізми, пов'язані з впливом навколишнього середовища, розумового навчання, соціально-психологічні чинники тощо. Тому використання чинників зовнішнього середовища з метою стимуляції життєдіяльності організму здобувачів є біологічно обґрунтованим оздоровчим впливом, який має зайняти важливе місце в освітньому процесі з фізичного виховання.

Зміст екологічної освіти створюється на основі наукових знань, які відображають методологічні природно-наукові, соціально-економічні, правові, філософські, морально-етичні, технічні та світоглядні аспекти існування природного середовища і природних умов життєдіяльності людей [5]. Знання являють собою цілісну структуру і складаються з пізнавальних та діяльних елементів навчання, що дозволяє здобувачу налагодити гармонійні стосунки з довкіллям. Напрямами екологічної освіти є: виховання загальних правил охорони навколишнього середовища, власного здоров'я і здоров'я людей; набуття спеціальних професійних знань про закономірності існування природних і антропогенних екосистем.

Екологічне виховання повинне представляти цілісну систему, що охоплює всі предмети навчального плану та сфери діяльності здобувачів. Воно повинне формувати світогляд здобувачів, єдність з природою, спрямованість особистої культури і практичної діяльності здатної позитивно впливати на стан навколишнього середовища. Екологічне виховання покликане формувати активну природоохоронну позицію здобувача, яка досягається за допомогою комплексу природоохоронної та екологічної освіти, пропаганди екологічної поведінки. Головна функція екологічного виховання полягає в набутті і накопиченні здобувачами досвіду взаємодії з навколишнім середовищем на когнітивному, чуттєво-емоційному і нормативному рівнях.

Реалізація завдань безперервного екологічного виховання досягається шляхом:

- ✚ формування у здобувачів екологічних знань, розуміння ними сучасних проблем довкілля та усвідомлення, що збереження цивілізації – залежить від ставлення до природи;
- ✚ розуміння кожним здобувачем особистої відповідальності як члена суспільства за стан довкілля на національному та глобальному рівнях;
- ✚ залучення здобувачів до активної природоохоронної діяльності на основі набутих знань, умінь, навиків та наукових рекомендацій;
- ✚ вміння приймати екологічно виважені рішення щодо місцевих проблем довкілля;
- ✚ формування екологічної культури, подолання споживацького ставлення до природи та її ресурсів.

У процесі фізичного виховання екологічна освіченість дозволяє здобувачам використовувати природні чинники для зміцнення здоров'я, проведення фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів, вибору здорового харчування, проведення дозвілля та відновлення розумової і фізичної працездатності.

Нині в освітньому процесі немає єдиної системи, яка об'єднує освіту і екологічне виховання єдиною гуманістичною ідеєю, яка спроможна забезпечити раціональну взаємодію здобувача з навколишнім середовищем для збереження і зміцнення його

здоров'я. Складовими системи екологічної освіти та виховання здобувачів у фізичному вихованні є формальні і неформальні її структури.

Формальна екологічна освіта – це спеціально організовані цілеспрямовані навчальні заняття, які є складовою як освітнього процесу з фізичного виховання, так і фізкультурно-оздоровчих та спортивно-масових заходів.

Неформальна екологічна освіта у сфері фізичної культури та спорту передбачає своєчасне поширення об'єктивної екопізнавальної інформації з метою поглиблення екологічних знань, вироблення природної етології та створення умов для самоосвіти, яка озброїть здобувачів певними нормами поведінки під час занять фізичними вправами та спортом в навколишньому природному середовищі [1, с. 24]. Такий підхід в освіті дозволяє здобувачам уміло використовувати позитивні чинники природного середовища для проведення дозвілля, розвитку фізичних якостей, покращення стану здоров'я та попередження і передбачення впливу негативних чинників екосистеми на організм.

Система екологічної освіти та виховання базується на таких педагогічних принципах, як безперервність, наступність, відповідність віковим особливостям та регіональним природно-етнічним факторам. На основі «Концепції екологічної освіти в Україні» нами складено схему екологічної освіти, компонентами якої є екологічні знання, екологічне мислення, екологічний світогляд, екологічна етика (рис. 1).

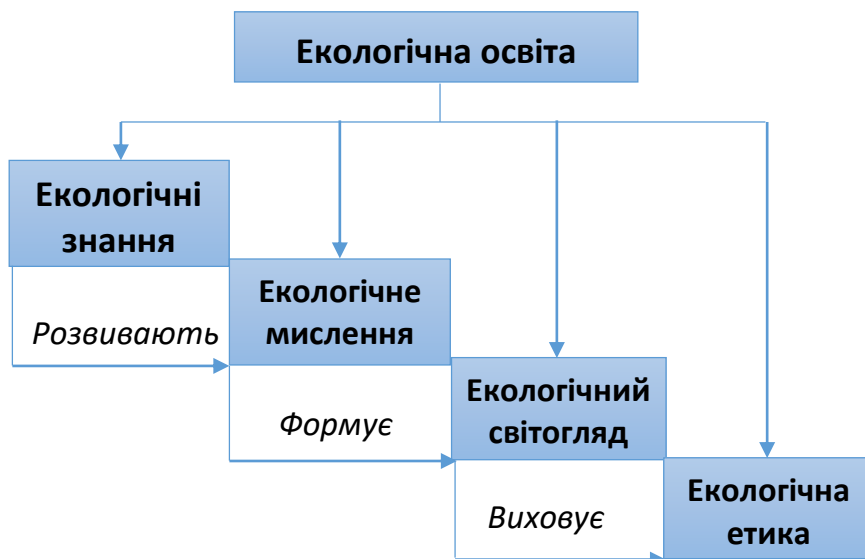

Рис. 1. Структура екологічної освіти в Україні

Кожному компоненту відповідає певний рівень екологічної зрілості: від елементарних екологічних знань, усвідомлення природних процесів та практичної реалізації умінь захисту довкілля.

Висновки. Екологічна освіта виконує важливу інформативну функцію, оскільки екологічні знання надають здобувачам різні дані про природне середовище, природні ресурси, які становлять матеріальну основу існування людини. При цьому екологічна освіта формує особистість здобувача, розвиває психоемоційну та інтелектуальну сфери, здатність логічно мислити, формувати ставлення до природи.

X Всеукраїнська науково-практична онлайн-конференція
«ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ, СПОРТ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ:
ДОСВІД, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ»
15 грудня 2023 року, м. Київ

У процесі фізичного виховання екологічна освіченість дозволяє здобувачам використовувати природні чинники для зміцнення здоров'я, проведення фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів, режиму харчування, тренувань, проведення дозвілля, відновлення розумової і фізичної працездатності.

Література:

1. Грибан ГП. Проблеми екології у фізичному вихованні. Житомир: Рута. 2008. 182 с.
2. Демешкант НА. До проблеми формування екологічної свідомості. *Реформування системи аграрної вищої освіти в Україні: досвід і перспективи. Матер. Всеукр. наук.-практ. конф.* К.: НАУ. 2005:129–131.
3. Зіновчук НВ. Екологічна політика в АПК: економічний аспект. Львів. Львівський держ. аграр. ун-т. ННБК «АТБ». 2007:9–11.
4. Романчук ЛД, Федонюк ТП, Хант ГО. Радіомоніторинг рослинної продукції та ґрунтів Полісся у віддалений період після катастрофи на Чорнобильській АЕС. *Регуляторні механізми в біосистемах.* 2017;8(3):444–454.
5. Grygoriy P. Griban, Ivan M. Okhrimenko, etc. Ecological education and its relationship with students' health. *Wiadomości Lekarskie* 2022. Olume LXXV, issue 2, february 2022: 524-531. DOI: 10.36740/WLek202202136.
6. Romanchuck LD, Fedonyuk TP, Fedonyuk RG. The model of landscape vegetation influence on the mass transfer processes. *Biosystems Diversity.* 2017;25(3):203–209.